

MAREK ZABOROWSKI

INKARDYNACJA I EKSKARDYNACJA DUCHOWNYCH W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO Z 1917 I 1983 ROKU

Władza i posłuszeństwo tworzą fundamentalne systemy powiązań międzyosobowych. Człowiek, aby nie stać się jednostką wyalienowaną, potrzebuje sieci kontaktów społecznych, które pozwolą mu być sobą i dadzą możliwość realizowania swojego człowieczeństwa.

Nie ulega wątpliwości, że Kościół w całej swojej historii był i nadal pozostaje, w ścisłym tego słowa znaczeniu, społecznością, w której przebywa sam Jezus Chrystus. Wspólnota Ludu Bożego – z jednej strony – jest rzeczywistością nadprzyrodzoną, z drugiej zaś – egzystuje w doczesnym świecie, w konkretnych realiach historycznych, kultowych, religijnych. Każdy bowiem większy zespół ludzi wymaga organizacji, harmonijnego zespolenia jego członków oraz subordynacji. Czynnikiem wprowadzającym ład i koordynującym poczynania człowieka jest autorytet i władza. Te zagadnienia rozumie się jednak inaczej w Kościele, a zgoła odmiennie w społeczności świeckiej¹. Kościół bowiem, realizując swoje cele, ma przede wszystkim za zadanie: zbawienie wszystkich ludzi. Dlatego też każdy wierny ma do spełnienia w tej wspólnocie określone zadania i funkcje wynikające z indywidualnego powołania. Inne zadania mają duchowni, a inne świeccy². To duchowni tworzą w Kościele władzę hierarchiczną, przynależność do niej nie jest zależna od

Dr MAREK ZABOROWSKI – adres do korespondencji: Zaczarnie 357A, 33-140 Lisia Góra.

¹ M. Żurowski, *Podstawy władzy kościelnej z punktu widzenia teologiczno-kanonicznego*, PK 1962, nr 3-4, s. 139.

² M. Żurowski, *Problem władzy i powierzenie urzędów w Kościele katolickim*, Kraków 1984, s. 8.

jakiegokolwiek władzy świeckiej, lecz uzyskuje się ją przez przyjęte święcenia. Na mocy sakramentu święceń osoba świecka przechodzi do stanu duchownego i nabywa przynależność do diecezji lub zakonu zwaną inkardynacją³.

Już od pierwszych wieków chrześcijaństwa przyjęto w Kościele zasadę, w myśl której każdy duchowny musiał na stałe pozostawać przy świątyni lub innym miejscu kultu. Pierwotnie duchowny nie był przypisany do konkretnej diecezji, lecz związany był z danym miejscem kultu lub ze wspólnotą wiernych⁴. Dla zachowania tej wspólnoty prawo zabraniało duchownym samowolnego przechodzenia do innych diecezji, kościołów. Samowolne opuszczenie miejsca, do którego należał *ad titulum*, było karane napomnieniem lub ekskomuniką w wypadku odmowy powrotu. W przypadku upor, nawet degradacją *ad statu laicalem*⁵. Powiązania wspólnotowe były w pierwotnym Kościele tak ścisłe, że święcenia bez określonego tytułu przynależności były uważane za nieważne⁶.

Równocześnie jednak od najdawniejszych czasów rozwinęła się w Kościele druga zasada, która dopuszczała w pewnych warunkach do święcenia kapłanów z innych Kościołów, a później diecezji. Początkowo było to możliwe z racji prześladowań, a od III wieku również z innych powodów uznanych przez własnego biskupa i podanych na piśmie. Taki stan rzeczy utrzymał się także w średniowieczu. Wtedy prawo nie uznawało duchownych „oderwanych” od diecezji czy też zakonu. Zaostrzono także przepisy dotyczące migracji kleru diecezjalnego i zakonnego do innych krajów z posługą duszpasterską. Były one konieczne do utrzymania karności w Kościele⁷.

Od IX wieku do Soboru Watykańskiego II inkardynacja była złączona z feudalnym systemem beneficjalnym. Duchowni mogli otrzymać święcenia z dwojakiego tytułu: służba diecezji – źródłem utrzymania był majątek beneficjalny, oraz tytułem własnego majątku – inkardynacja stawała się podstawą dla duchownego do legalnego świadczenia posług w diecezji, do której był on inkardynowany⁸.

³ Zob. *Lexikon für Theologie und Kirche*, t. 5, s. 678, Verlag–Herder 1960.

⁴ J. K r u k o w s k i, *Lud Boży*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanoniczego*, red. J. Krukowski (t. II, cz. 1), Poznań: Pallottinum 2005, s. 84.

⁵ Mansi, t. II, col. 473, c. XXI.

⁶ Mansi, t. VI, col. 1226, c. VI.

⁷ K. N a s i ł o w s k i, *Samowolne migracje kleru w świetle polskiego prawa partykularnego przed Soborem Trydenckim*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 11 (1959), s. 9-15.

⁸ K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 84.

Sobór Watykański II zrewidował pojęcie inkardynacji, biorąc pod uwagę przesłanki teologiczne oraz potrzebę odpowiedniego rozmieszczenia duchownych i ułatwienie im przenoszenia się z jednego Kościoła partykularnego do drugiego. Sobór proklamował uniwersalną misję kapłańską i przeznaczenie duchownych do służby Kościoła powszechnego, która przejawia się w służbie konkretnemu Kościołowi partykularnemu⁹.

1. ZAGADNIENIE INKARDYNACJI I EKSKARDYNACJI W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO BENEDYKTA XV

1. 1. INKARDYNACJA PRZEZ ŚWIĘCENIA I TONSURĘ

Najbardziej rozpowszechnionym i najstarszym sposobem zdobycia przynależności do Kościoła partykularnego był fakt przyjęcia święceń dla tej wspólnoty. W pierwszych normach prawnych za podstawowy sposób inkardynowania kogoś do Kościoła lokalnego uznawano fakt udzielenia mu pierwszych święceń, łącznie z dopisaniem go do listy duchowieństwa danego miejsca kultu. Zabraniano święceń bez dopisania kandydata do określonego zespołu duchownych, o czy świadczą postanowienia soborów chalcedońskich i soboru nicejskiego¹⁰.

W pierwotnym Kościele kluczowego znaczenia nabrało miejsce i osoba udzielająca święceń. Miało to na tyle zobowiązujący charakter, że przyjęcie kolejnych stopni święceń u innego biskupa (który jednocześnie mógł być biskupem własnym z innego tytułu, np. beneficjum) powodowało – mocą samego prawa – ekskardynację z duchowieństwa poprzedniego zespołu duchownych i włączało osobę nowo wyświęconą do grona nowego zespołu – czy to diecezji, czy zakonu¹¹.

Powyższe twierdzenie zostało zaaprobowane przez Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku w kanonie 111§ 1. Stanowi on bowiem, iż każdy duchowny musi należeć do określonej jednostki terytorialnej Kościoła lokalnego, gdyż nie może być duchownych bez konkretnej przynależności¹².

⁹ PO 10.

¹⁰ Mansi, t. II, col. 635, c. 25.

¹¹ E. S z t a f r o w s k i, *Święcenia w prawie kanonicznym. Studium historyczno-prawne*, PK 1959, nr 3-4, s. 239.

¹² KPK 1917, kan. 111 § 1: „Quemlibet clericolum oportet esse vel alicui dioecesi vel aliqui religioni adscriptum, ita ut clerici vagi nullatenus admitantur”.

Na przestrzeni historii Kościoła liczba święceń zmieniała się. Z biegiem czasu wykształcił się podział na święcenia niższe i wyższe. Do kategorii święceń niższych zaliczano święcenia: ostiariusza, lektora, egzorcysty i akolity. Do wyższych zaś – święcenia subdiakonatu, diakonatu, prezbiteratu i episkopatu¹³.

Zgodnie z przepisami Kodeksu Prawa Kanonicznego Benedykta XV, wraz z przyjęciem pierwszej tonsury nabywało się prawa właściwe stanowi duchownemu¹⁴. Zasadniczo wyróżniano dwa rodzaje tonsury: tzw. tonsurę św. Piotra i św. Pawła. Pierwsza polegała na wystrzyżeniu włosów w formie kolistej z pozostawieniem reszty włosów. Przyjęła się ona głównie wśród duchowieństwa diecezjalnego. Natomiast tonsura św. Pawła polegała na goleniu całej głowy na znak żalu, pokuty. Przyjęły ją później niektóre zakony, np. kameduli, franciszkanie, karmelici¹⁵. Na podstawie przyjęcia „korony duchownej” mężczyzna był inkardynowany do diecezji czy zakonu, od tego czasu mógł nosić strój duchowny. Do innych praw tonsurzysty należało: asystowanie w komży podczas nabożeństw oraz zastępowanie osób świeckich w wypełnianiu ich funkcji, które są właściwe święceniom niższym. Tonsurzyści mogli również otrzymywać beneficja i urzędy kościelne, do których nie były wymagane określone święcenia¹⁶.

Kandydat przygotowujący się do przyjęcia tonsury winien był złożyć pisemną prośbę o nią na dwa miesiące przed jej otrzymaniem. Oprócz tego wymagane było rozpoczęcie pierwszego roku studiów teologicznych, złożenie przysięgi inkardynacji oraz odprawienie przynajmniej trzydniowych rekolekcji¹⁷. Zwyczajnym szafarzem tonsury był biskup, w którego diecezji kandydat miał stałe zamieszkanie. Nadzwyczajnym szafarzem mógł być kapłan, który otrzymał do tego władzę – bądź na mocy samego prawa, bądź też mocą specjalnego upoważnienia Stolicy Apostolskiej. Na mocy prawa taką władzę mieli: kardynałowie, wikariusze, prefekci apostołscy, opaci i prałaci udzielni¹⁸.

¹³ E. G ó r s k i, *Święcenia niższe i wyższe. Studium liturgiczno-historyczne*, Sandomierz 1954, s. 8.

¹⁴ KPK 1917, kan. 111 § 2.

¹⁵ J. N o w a k, *Trójstopniowość sakramentu święceń*, „Communio” 3 (1988), s. 94.

¹⁶ F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, s. 94, Opole 1957.

¹⁷ KPK 1917, kan. 1001 § 1.

¹⁸ B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, s. 76.

1.2. INKARDYNACJA *PER LITTERAS*

Od końca IV wieku prawo kościelne stanowiło, że każdy duchowny winien przyjmować święcenia jedynie od swojego własnego biskupa¹⁹. To unormowanie prawne zapewniało zachowanie karności w Kościele, zapobiegało pomnażaniu duchownych bez stanowiska.

Biskup zobowiązany do osobistego udzielania święceń swoim podwładnym niejednokrotnie nie był w stanie podołać nałożonym na niego obowiązkom. Dlatego, żeby nie stwarzać utrudnień, prawo zaczęło zezwalać w poszczególnych przypadkach na przyjęcie święceń od innego biskupa aniżeli biskup miejsca zamieszkania. Mogło to się dokonać, ale tylko za uprzednią zgodą własnego biskupa. Taki wymóg prawny z biegiem czasu został określony mianem *dymisorii*²⁰. Na określenie tego zezwolenia posługiwano się także innymi określeniami, np. list pokoju – *littere pacifiae*, list polecający – *littere commendatitiae*, list kanoniczny – *littere canonicae*, w zależności od celu, jaki według wystawiającego list ten miał spełnić. Współcześnie rozumienie *dymisorii* przyjęło się w Kościele pod koniec wieku VII²¹. Na tej podstawie dokonywany był akt prawny zwany inkardynacją duchownego do diecezji. Zgodnie z unormowaniami prawnymi Kodeksu pio-benedyktyńskiego takie pismo w stosunku do alumnów diecezjalnych mógł wystawić własny biskup, w odniesieniu zaś do członków zakonów – właściwy przełożony zakonu²². Kodeks ten wymagał, ażeby zarówno przy inkardynacji, jak i ekskardynacji był on wyrażony na piśmie w sposób jednoznaczny i wyraźny²³. Kanon 112 jasno stwierdza, że po ekskardynacji musi nastąpić bezpośrednio inkardynacja. W przypadku gdyby biskup udzielający ekskardynacji uczynił wszystko, co jest konieczne do ważności, a biskup inkardynujący zaniechał swoich obowiązków wymaganych do ważności, to w takim przypadku duchowny ponownie zostałby inkardynowany do poprzedniej diecezji. Dopiero po wypełnieniu przepisów prawa między biskupem *ad quo* i *ad quem* można było przyjąć, że duchowny zyskał przynależność do nowej diecezji i prawnie należałby już do biskupa *ad quem*²⁴.

¹⁹ Mansi, t. II, col. 675, c. 16.

²⁰ L. P a w l i n a, *Dymisorie w rozwoju historycznym*, Lublin 1936, s. s. 2-3.

²¹ Mansi, t. XI, col. 951, c. 17.

²² KPK 1917, kan. 958 § 1, 964 § 2

²³ KPK 1917, kan. 114, 641 § 2.

²⁴ A. B o n d i n i, *Ius Pontificum*, Roma 1990, s. 97.

Należy zauważyć, że omawiana procedura dotyczyła dwóch biskupów, jednak był to jeden akt prawny. Inkardynacja i ekskardynacja musiały być absolutnie dokonane. Dlatego nie można było zastosować w tym wypadku jakichś ograniczeń, zarówno milczących, jak i wyraźnych, oraz samowoli²⁵. Zgodnie z prawem nie było możliwości, żeby zaistniał taki wypadek, iż duchowny był ekskardynowany z jednej diecezji, a nie był inkardynowany do drugiej.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku ściśle określał warunki, które musiały być zachowane przy inkardynacji i ekskardynacji. W pierwszym rzędzie warunkiem inkardynacji duchownego do diecezji była słuszna przyczyna oraz pożytek diecezji; mówił o tym kanon 117 § 1. Przyczyną słuszną, na którą wskazywał powyższy kanon, mógł być większy pożytek diecezji przyjmującej danego duchownego, a proporcjonalnie mniejszy pożytek diecezji, która go zwalnia. Kanon ten domagał się także, aby były zachowywane przepisy związane z tytułem kanonicznym do święceń.

Kolejnym warunkiem podczas inkardynacji duchownego było uzyskanie odpowiednich informacji o kandydacie, którego biskup przyjmuje do swojej diecezji. Oprócz dokumentu o dokonanej ekskardynacji biskup inkardynujący powinien otrzymać dane duchownego, którego przyjmował, oraz opinię na jego temat. Ostatnim z wymogów, jakie stawiało prawo inkardynowanemu, była przysięga wierności, iż pragnie on służyć nowej diecezji i każdorazowemu jej ordynariuszowi²⁶.

1.3. INKARDYNACJA

PRZEZ FAKT PRZYJĘCIA BENEFICJUM REZYDENCJALNEGO

Zgodnie z kanonem 1411 Kodeksu pio-benedyktyńskiego beneficja kościelne dzieliły się na: konsystorialne i niekonsystorialne, świeckie i zakonne, rezydencjalne i nierezydencjalne, usuwalne i nieusuwalne, duszpasterskie i nieduszpasterskie, dołączalne i niepołączalne oraz z wyboru lub na podstawie prezenty. Do zaistnienia w określonym miejscu beneficjum niezbędna była erekcja takiego urzędu²⁷. Przy tworzeniu beneficjum musiały być zachowane następujące warunki: musiało być ono utworzone przez kompetentną władzę kościelną (gdyż tylko ona mogła dać jurysdykcję do spełniania czynności duchownych), musiało być ono konieczne lub pożyteczne, nie mogło

²⁵ B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, s. 308.

²⁶ KPK 1917, kan. 117 § 3.

²⁷ B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, s. 341.

uwłaszczać prawu ani przywilejom osób trzecich, akt erekcyjny musiał być sporządzony na piśmie i musiał zawierać wszystkie prawa i obowiązki beneficjenta²⁸.

Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 roku dopuszczał możliwość zdobycia przynależności diecezjalnej przez fakt przyznania duchownemu beneficjum rezydencjalnego²⁹. Ordynariusz nadający beneficjum rezydencjalne określał termin, do którego należało je objąć. Jeżeli wskazany termin upłynął, a wyznaczony beneficjant nie wszedł w jego posiadanie, nie usprawiedliwił się, to wtedy beneficjum uważane było za wakujące³⁰. Inkardynacja nie następowała automatycznie poprzez sam fakt udzielenia komuś beneficjum rezydencjalnego, ale była uwarunkowana zgodą ordynariusza. Zgodnie z kanonem 114 zgoda ta musi być wyrażona na piśmie. Zmiana przynależności diecezjalnej nie mogła nastąpić nawet w przypadku przyjęcia beneficjum na terenie obcej diecezji, przy milczącym, a nawet ustnym pozwoleniu ordynariusza. Do przyjęcia beneficjum rezydencjalnego, które mogło spowodować ekskardynację, wymagana była pisemna zgoda dotychczasowego ordynariusza³¹.

1.4. INKARDYNACJA DO INSTYTUTÓW ZAKONNYCH

Kodeks Prawa Kanonicznego Benedykta XV stwierdzał, iż życie zakonne nakłada na kandydata pewne obowiązki. Dlatego przepisy kanoniczne wymagały, żeby ten, kto pragnie poświęcić się życiu zakonnemu, przeszedł najpierw pewną próbę³². Obejmowała ona dwa okresy: postulat i nowicjat, które miały się odbywać w domach specjalnie do tego przeznaczonych, pod kierunkiem mistrza³³. Zgodnie z kanonem 556 § 2, aby kandydat do zakonu był przyjęty na tym etapie przygotowania, musiał spełniać określone warunki. Do najważniejszych należały: odpowiedni wiek (minimum 15 lat); wolność od przymusu, bojaźni, wolny stan itp.

²⁸ J. G r a b o w s k i, *Prawo kanoniczne według nowego Kodeksu*, Lwów 1927, s. 533-534.

²⁹ KPK 1917, kan. 114.

³⁰ KPK 1917, kan. 188 § 2.

³¹ F. P a s t e r n a k, *Urzędy i beneficja kościelne. Majątek kościelny*, Warszawa 1970, s. 134-137.

³² KPK 1917, kan. 555.

³³ B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, s. 667.

Po odbyciu nowicjatu aspirant składał profesję zakonną czasową; okres ten musiał trwać przynajmniej trzy lata. Dopiero po tym okresie aspirant uzyskiwał prawo do złożenia profesji wieczystej. W czasie trwania ślubów czasowych zakonnik mógł przyjąć tylko święcenia niższe, zaś wyższe – tylko po ślubach wieczystych. Duchowny, który odbywał przygotowanie do zakonu, nie tracił inkardynacji do diecezji do chwili, gdy nie złożył ślubów wieczystych³⁴. Przed ślubami wieczystymi duchowny, który ubiegał się o przyjęcie do zakonu czy też instytutu zakonnego, pozostawał więc pod władzą swojego dotychczasowego biskupa. Po ślubach wieczystych był inkardynowany do tejże wspólnoty zakonnej i podlegał kompetentnemu przełożonemu zakonnemu³⁵.

Procedurę przyjęcia wydalonego zakonnika po wyższych święceniach określał kanon 641 § 2. Biskup musiał poddać takiego duchownego trzyletniej próbie, która mogła być przedłużona na kolejne trzy lata. Zgodnie z wyjaśnieniem Papieskiej Komisji Interpretacji Tekstów Prawnych, jeżeli biskup nie ujawnił swojej woli co do przedłużenia okresu próby w ciągu pierwszych trzech lat, inkardynacja nie następowała mocą samego prawa, lecz dopiero po upływie kolejnego trzyletniego okresu³⁶.

2. PROPOZYCJE SOBORU WATYKAŃSKIEGO II ODNOŚNIE DO PROCEDURY PRZY INKARDYNACJI I EKSKARDYNACJI DUCHOWNYCH

Chociaż nie było główną intencją Soboru dokonanie definitywnych zmian w Kodeksie z 1917 roku, to jednak można wskazać na nowe wypracowane sformułowania. Dotyczyły one m.in. pojęcia urzędu kościelnego. W Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* czytamy, że jest to „jakiegokolwiek zajęcie powierzone na stałe dla realizacji celu duchowego”³⁷. Zasadniczą nowością myśli soborowej jest to, że obecnie nie ma już mowy o urzędzie rozumianym w sensie szerszym czy też ścisłym, ale jest jeden urząd, który traktuje się nie jako wykonywanie władzy, lecz jako służbę³⁸.

³⁴ KPK 1917, kan. 641 § 1.

³⁵ B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, s. 670-672.

³⁶ P. C o s m a s S a r t o r i, P. B a r t o h o l o m e u s, J. B e l l u c o, *Enchiridion Canonicum seu Sancte Sedis Responsiones*, ed. XI, Romae 1963, s. 167.

³⁷ PO 20, 2.

³⁸ K. G a s t g e b e r, *Przygotowanie życia i posługi kapłana do aktualnych wymagań duszpasterskich*, „Concilium” 1-10 (1968), s. 456.

Dokonana w duchu soborowej odnowy rewizja pojęcia urzędu kościelnego nie pozostała bez odniesienia do konkretnych postanowień w życiu Kościoła. Z najbardziej nas interesujących zagadnień związanych z tym zagadnieniem na uwagę zasługuje postulat rewizji systemu beneficjalnego, który swoimi postanowieniami nie odpowiadał aktualnym potrzebom duszpasterskim. Dlatego tzw. system beneficjalny należało zrewidować, aby prawo do dochodów z uposażenia związanego z urzędem uważać za coś drugorzędnego³⁹.

Bardzo ważne, zwłaszcza w naszych rozważaniach, jest podkreślenie przez ojców soborowych powiązań między biskupem diecezjalnym a jego duchowieństwem. „Z kolegium biskupim związani są ściśle z tytułu kapłaństwa i świętego posługiwania wszyscy kapłani zarówno diecezjalni, jak i zakonni i stosownie do swojego powołania oraz otrzymanej łaski służą dobru całego Kościoła”⁴⁰. To stwierdzenie ma ważny wydźwięk. Związanie duchowieństwa, zwłaszcza diecezjalnego, ze swoim biskupem przez akt inkardynacji postuluje bowiem takie ułożenie współpracy w zakresie posługi duszpasterskiej, aby jej wypełnienie na terenie diecezji dokonywało się z jak największym pożytkiem dla wiernych i wytwarzało ścisłą więź pomiędzy biskupem i kapłanami⁴¹.

Dlatego też Dekret o posłudze i życiu kapłanów zaleca, by „normy o inkardynacji i ekskardynacji tak zrewidować, aby ten prastary przepis, pozostając nienaruszony, lepiej jednak odpowiadał dzisiejszym potrzebom duszpasterskim. Gdzie zaś wymagałyby tego racje apostołstwa, należy ułatwić nie tylko lepsze rozmieszczenie prezbiterów, lecz także należy zorganizować specjalne dzieła duszpasterskie dla różnych grup społecznych w jakimś kraju lub narodzie czy w jakiegokolwiek części świata. W tym celu można zatem utworzyć seminaria międzynarodowe, prałatury osobowe i inne tego rodzaju instytucje, do których dla dobra całego Kościoła mogą być inkardynowani prezbiterzy, w sposób do ustalenia dla każdego z tych poczynań i zawsze z zachowaniem praw ordynariuszy miejscowych”⁴².

Należy zauważyć, iż postanowienia ojców soborowych mają szczególne znaczenie dla omawianego zagadnienia inkardynacji i ekskardynacji duchownych, sprzyja to tworzeniu wspólnych dzieł duszpasterskich, a także pozwala na bardziej równomierne rozmieszczenie duchowieństwa w niektórych krajach.

³⁹ PO 20.

⁴⁰ KK 28.

⁴¹ A. P o m a, *Biskup i jego kapłani*, AK 73 (1965), z. 3, s. 387.

⁴² PO 10.

3. MOTU PROPRIO *ECCLESIAE SANCTAE*

Zmiany w normach prawnych odnośnie do inkardynacji i ekskardynacji po Soborze Watykańskim II dały podstawy do rozwiązania problemu nierównomiernego rozmieszczenia duchowieństwa na świecie. Dnia 18 czerwca 1959 roku kardynał Dominik Tardini w imieniu papieża Jana XXIII zwrócił się do wszystkich biskupów, przełożonych zakonnych, uniwersytetów katolickich o propozycje m.in. w sprawie rewizji norm prawa kanonicznego o inkardynacji i ekskardynacji⁴³.

Propozycje w tej kwestii zostały ujęte w dwie serie schematów soborowych: *De cura animarum*, włączony później do schematu: *De pastoralis Episcoporum munere in Ecclesia*, oraz *De clericis*, włączonych następnie do schematu *De ministro et vita presbyterorum*⁴⁴. W dokumentach tych Kościół przypomina kapłanom, żeby pamiętali o odpowiedzialności nie tylko za diecezję, do której są inkardynowani, ale także za losy całego Kościoła⁴⁵. Jest to wynik zasady powszechności misji Kościoła, jaką przyjął Sobór Watykański II.

Uchwały Soborowe o inkardynacji i ekskardynacji, przygotowane przez Soborową Komisję *De disciplina cleri et populi christiani*, nie musiały długo czekać na normy wykonawcze. Papież Paweł VI ogłosił je w motu proprio *Ecclesiae Sanctae* z dnia 6 sierpnia 1966 roku, z mocą obowiązującą z dniem 11 października tegoż samego roku⁴⁶. Dokument ten zawiera przepisy wykonawcze do czterech dokumentów soborowych: Dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, Dekretu o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, Dekretu o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* i Dekretu o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*.

W myśl rozporządzenia tego dokumentu zostanie powołana do życia specjalna rada, której zadaniem będzie podanie ogólnych zasad, którymi należy się kierować w celu odpowiedniego rozmieszczenia duchownych⁴⁷. Wyraz kolegialnego działania biskupów znalazł swoje odbicie w omawianym doku-

⁴³ T. P i e r o n e k, *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego o inkardynacji i ekskardynacji do współczesnych potrzeb duszpasterstwa*, PK 11 (1968), nr 1-2, s. 47.

⁴⁴ J. M. R i b a s, *Incardination y distribution del clero*, Pampelona 1971, s. 123-205.

⁴⁵ P i e r o n e k, *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego*, s. 50-51.

⁴⁶ AAS 58 (1966), s. 757-787; por. PPK t. I, z. 1, s. 31-109.

⁴⁷ Motu proprio *Ecclesiae Sanctae*, nr 1 (dalej cyt. ES).

mencie. „Do Synodów Patriarchalnych oraz Konferencji Biskupich będzie należeć wydawanie rozporządzeń i norm dla biskupów – z uwzględnieniem jednak przepisów Stolicy Apostolskiej – mających na celu właściwe rozmieszczenie duchowieństwa, czy to z własnego terytorium, czy to przybywających z innego terytorium, przez co zapewni się zarówno potrzeby wszystkich diecezji własnego terytorium, jak i zaradzi się dobru kościołów terenów misyjnych i tych narodów, gdzie się odczuwa brak duchowieństwa”⁴⁸.

Także w obrębie stanu zakonnego mają być organizowane konferencje, rady i unie wyższych przełożonych zakonów męskich i żeńskich oraz instytutów świeckich. Zadaniem tych rad ma być koordynacja współpracy między poszczególnymi zakonami dla osiągnięcia większego dobra Kościoła. Takie poczynania zaleca soborowy Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*⁴⁹.

Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* nakazuje także konferencjom biskupów utworzenie specjalnych komisji do zbadania aktualnej organizacji diecezji i do zaprojektowania w razie potrzeby nowego podziału terytorialnego⁵⁰.

Posoborowe prawodawstwo tchnie nowym duchem i ujęte jest nie od strony zakazów i ograniczeń, ale pozytywnie. Sprzyja ono bardziej przenoszeniu się kapłanów do innych diecezji potrzebujących pomocy duszpasterskiej. Biskupom zaś zaleca podejmowanie różnorodnych działań ułatwiających realizację tego celu. Konferencje biskupów mają, w myśl postanowień Stolicy Apostolskiej, powołać następujące komisje biskupie: liturgiczną, do spraw misji katolickich oraz komisję do spraw właściwego rozmieszczenia kapłanów na danym terytorium⁵¹.

Omawiany przez nas dokument wykonawczy podaje przepis, który poszerza możliwość inkardynacji *ipso iure* dla duchownych, którzy legalnie przeszli do innej diecezji i po pięciu latach postanowili w niej pozostać, a ordynariusze *a quo* i *ad quem* nie wyrazili sprzeciwu⁵². Do zaistnienia takiej inkardynacji potrzebna jest wola duchownego, wyrażona na piśmie i przekazana

⁴⁸ ES 2.

⁴⁹ ES 5.

⁵⁰ ES 7.

⁵¹ P. H e m p e r e k, *Stanowisko prawne Konferencji Biskupów*, PK 13 (1970), nr 1-2, s. 33.

⁵² P i e r o n e k, *Próba dostosowania norm prawa kanonicznego*, s. 58.

zainteresowanym ordynariuszom. W przypadku sprzeciwu z ich strony konieczna jest pisemna odmowa w przeciągu czterech miesięcy⁵³.

Ostatnim wreszcie zagadnieniem normowanym w motu proprio *Ecclesiae Sanctae* jest sprawa specjalnych dzieł duszpasterskich o charakterze terytorialnym albo dla dobra jakiejś grupy społecznej. Przez ten dokument Stolica Apostolska zachęca do tworzenia w Kościele np. prałatur terytorialnych czy też innych dzieł apostolskich⁵⁴.

4. UJĘCIE INKARDYNACJI I EKSARDYNACJI W KODEKSIE PRAWA KANONICZNEGO JANA PAWŁA II

4. 1. PRZYNALEŻNOŚĆ DIECEZJALNA DUCHOWNYCH

W spojrzeniu obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego odnośnie do zagadnień odnoszących się do przynależności diecezjalnej duchownych możemy dostrzec kilka modyfikacji w stosunku do poprzedniego Kodeksu. Nowego znaczenia w prawie nabrał termin *clericus acphalus*, który ma odniesienie do inkardynacji duchownych. Kanon 265 KPK z 1983 roku stwierdza wyraźnie, że „nie może być duchownych nikomu nie podlegających, czyli tułaczy”. Norma ta ma na uwadze sytuację, w której nie byłaby zachowana w jakikolwiek sposób zasada inkardynacji. Kanon 111 § 1 poprzedniego Kodeksu Prawa Kanonicznego był w tej materii bardziej lakoniczny, stwierdzając jedynie, że duchownych tułaczy nie uznaje się pod żadnym pozorem („[...] *ita ut clerici vaginullatemus admittantur*”).

Celem inkardynacji duchownych jest bliższe wyznaczenie wyświęconym zakresu obowiązków wynikających ze służby Kościołowi. Jako ogniwo Kościoła partykularnego mają oni za zadanie wypełnienie wszelkich powinności wynikających z ich stanu, a także zobowiązań względem własnego biskupa ordynariusza⁵⁵.

W obecnym prawodawstwie ustawodawca rozszerzył obszar podmiotów mających zdolność inkardynacji. W kanonie 111 § 1 Kodeksu pio-benedyktynskiego były uwzględnione tylko diecezje i zakony – jako właściwe podmioty zdolne dokonać aktu inkardynacji. Unormowania prawne odnośnie do

⁵³ ES 3.

⁵⁴ ES 4.

⁵⁵ Jan Paweł II, *Jedność Kościoła. Homilia wygłoszona w Managui w dniu 14 marca 1983 roku*, „Osservatore Romano” 1983, nr 3 (39), s. 28.

tej kwestii w obecnym Kodeksie są tylko konsekwencją tego, co już zostało zapowiedziane w motu proprio *Ecclesiae Sanctae*. Konieczne stało się rozszerzenie w nowym Kodeksie Prawa Kanonicznego właściwych podmiotów inkardynacji. Stąd też cytowany już wcześniej kanon 265 wlicza do tychże podmiotów także prałaturę personalną, instytut życia konsekrowanego i stowarzyszenia mające tę zdolność. Zmieniająca się sytuacja duszpasterska sprawiła, że w tej dziedzinie niedługo po promulgacji Kodeksu zaszły zmiany. Konstytucja apostolska *Spirituali militum curiae* z dnia 21 kwietnia 1986 roku dała możliwość tworzenia ordynariatów polowych – jako instytucji właściwych inkardynacji⁵⁶. Na tej podstawie wojskowy ordynariusz ma prawo prowadzenia własnego seminarium wojskowego, a także kompetencje w zakresie święcenia swoich duchownych i prawa inkardynacji⁵⁷.

Novum, będącym jednakże kontynuacją podejmowanych wcześniej wysiłków papieży i Soboru Watykańskiego II, jest powiązanie inkardynacji ze święczeniami diakonatu⁵⁸. Niewątpliwie miała na to wpływ Konstytucja apostolska *Sacramentum Ordinis* papieża Piusa XII, ogłoszona dnia 30 listopada 1947 roku⁵⁹. Ojciec Święty wraca w tym dokumencie do starokościelnej formy sakramentu święceń, której główny motyw stanowi pojęcie *minus*: służba, dar. Pius XII przypomina, że Kościół nie przekazuje władzy na mocy swojego prawa, tak jak instytucje świeckie (system beneficjalny), ale że jest to dzieło Ducha Świętego⁶⁰. Dokumentem, który jednoznacznie powiązał święcenia diakonatu z inkardynacją, było motu proprio *Ad pascendam* z dnia 17 lipca 1972 roku⁶¹. W dokumencie tym zostały zniesione: tonsura i święcenia niższe, natomiast lektorat i akolitat stały się posługami przygotowującymi do przyjęcia święceń wyższych. W kwestii święceń wyższych także zostały poczynione modyfikacje, pozostawiono diakonat, prezbiterat i biskupstwo, skasowano subdiakoniat. Odtąd włączenie do stanu duchownego następowało przez przyjęcie święceń diakonatu i wypływającą z nich inkardynację. Ta norma prawna, w swym dosłownym brzmieniu, obowiązywała

⁵⁶ AAS 78 (1986), s. 481-486.

⁵⁷ H. S c h m i t z, *Die Inkardination im Hinblick auf die Konsoziativen Strukturen*, [w:] W. A y m a n s, *Konsoziative element in der Kirche*, München 1988, s. 707.

⁵⁸ Tamże, s. 704.

⁵⁹ AAS 40 (1948), s. 5-7.

⁶⁰ B. W a c z y ń s k i, *Konstytucja apostolska „Sacramentum Ordinis” o wyższych święceniach diakonatu, prezbiteratu i biskupstwa*, AK 40 (1948), s. 275.

⁶¹ AAS 64 (1972), s. 534-540.

w obrębie struktur partykularnych⁶². Natomiast kanon 266 obowiązującego Kodeksu rozciągnął tę normę prawną na cały Kościół łaciński.

Święcenia diakonatu powodują utratę praw związanych ze stanem świeckim i włączają święconego do stanu duchownego. Raz ważne przyjęte święcenia nie tracą swojej ważności, ponieważ wyciskają charakter sakramentalny na przyjmującym je. Dlatego nie może być w sensie ścisłym powrotu do stanu świeckiego, czyli do tego, jaki był przed przyjęciem święceń. Powrót do stanu świeckiego przez tego, który przyjął święcenia, może oznaczać jedynie przyjęcie takiej formy życia chrześcijańskiego, jaka łączy się z pozycją świeckich w Kościele, zawierając w sobie jednocześnie zakaz wykonywania czynności, które wynikają z przyjętych święceń⁶³.

Kanon 265 stanowi zasadę, zgodnie z którą każdy duchowny powinien być inkardynowany, czyli związany z określoną strukturą organizacyjną Kościoła⁶⁴. Nie mogą istnieć duchowni tułacze (*vagi*), czyli bez stałego miejsca zatrudnienia i bez inkardynacji. Pierwszym celem inkardynacji jest nadzór i kontrola względem pracy i pobytu duchownych⁶⁵.

Uwzględniając postulaty Soboru Watykańskiego II dotyczące potrzeby „mobilności” duchowieństwa, odpowiednio do potrzeb duszpasterskich, obowiązujący Kodeks zrywa z zasadą wyłącznej terytorialności inkardynacji. Zgodnie z kanonem 265 inkardynacja duchownego może być: do struktury hierarchicznej, jaką jest Kościół partykularny, w rozumieniu kanonu 368 i 372; do prałatury personalnej, zgodnie z postanowieniami kanonu 294-297; do stowarzyszeń, które mają zdolność inkardynacji duchownych (instytuty życia konsekrowanego, stowarzyszenia życia apostołskiego)⁶⁶.

Wraz z przyjęciem święceń diakonatu i włączeniem do stanu duchownego powstaje inkardynacja jako następstwo prawne. Jest to tzw. inkardynacja „pierwsza”⁶⁷. Rozróżnienie to ma swoje znaczenie w sytuacji, w której dokonuje się zmiana przynależności diecezjalnej, gdyż ekskardynacja musi zawierać inkardynację do nowego Kościoła partykularnego lub instytutu zakonnego. Pomimo to, że dotyczą one różnych sytuacji prawnych, stanowią ciągłość, ponieważ bez nowej inkardynacji ekskardynacja nie osiągnie skutku prawnego⁶⁸.

⁶² S c h m i t z, *Die Inkardination*, s. 705.

⁶³ K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 85.

⁶⁴ KPK, kan. 265.

⁶⁵ K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 85.

⁶⁶ Zob. tamże.

⁶⁷ S c h m i t z, *Die Inkardination*, s. 706.

⁶⁸ E. S z t a f r o w s k i, *Podręcznik Prawa Kanonicznego*, t. I, Warszawa 1985, s. 321.

Odnosnie do przeniesienia duchownego do innej diecezji, Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku zasadniczo wzoruje się na postanowieniach Kodeksu z 1917 roku, z kilkoma modyfikacjami. Pierwsza dotyczy sytuacji, w której dokonuje się ekskardynacja duchownego z własnego Kościoła partykularnego i inkardynacja do instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego. Jest to swoiste *novum* w obowiązujących przepisach prawnych, gdyż dopiero w obecnie obowiązującym prawodawstwie kościelnym instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego mają zdolność inkardynacji, a co za tym idzie – także ekskardynacji swoich członków⁶⁹.

Obok inkardynacji pierwotnej (zgodnie z kanonem 266 KPK) Kodeks wyróżnia także inkardynację wtórną. Może ona przyjąć dwie formy: inkardynacji wyraźnej, w drodze aktu administracyjnego⁷⁰, oraz inkardynacji domniemanej (*a iure*)⁷¹.

Kanon 267 określa postępowanie, jakie należy zachować odnośnie do inkardynacji wtórnej przeprowadzonej w sposób wyraźny. Postępowanie to obejmuje dwa akty administracyjne: akt biskupa diecezjalnego, do którego duchowny dotychczas był inkardynowany, wyrażający zgodę na jego ekskardynację, oraz akt biskupa Kościoła partykularnego, który dokonuje inkardynacji. Jeżeli zaistnieje brak zgody jednego z biskupów, zarówno ekskardynacja, jak i inkardynacja nie uzyskuje skutku kanonicznego. Wymiana listów między biskupami powinna określać termin i warunki skuteczności inkardynacji w drodze ekskardynacji⁷².

Jeżeli nie nastąpiła ekskardynacja duchownego z Kościoła partykularnego, do którego był inkardynowany poprzez przyjęte święcenia, nie może wywierać skutku inkardynacja pochodna w nowym Kościele partykularnym⁷³.

Duchowny może przejść do innej struktury administracyjnej Kościoła na wskutek inkardynacji wtórnej – domniemanej. Dokona się to po upływie pięciu lat od momentu przesiedlenia duchownego, kiedy wyrazi on wolę pozostania w Kościele partykularnym, w którym obecnie przebywa. Ma to wyrazić na piśmie – zarówno biskupowi goszczącemu, jak również swojemu ordynariu-

⁶⁹ KPK 1983, kan. 268 § 2.

⁷⁰ KPK 1983, kan. 267.

⁷¹ KPK 1983, kan. 268.

⁷² K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 87.

⁷³ KPK 1983, kan. 267 § 2.

szowi. Jeżeli żaden z nich w ciągu czterech miesięcy od momentu otrzymania pisma nie wyrazi sprzeciwu, inkardynacja staje się faktem⁷⁴.

Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II reguluje także warunki, jakie powinny być spełnione, aby nastąpił akt inkardynacji i ekskardynacji. Zwraca on uwagę, aby przy mającej się dokonać inkardynacji mieć na względzie cel, dla którego ma się dokonać ten akt prawny. Celem tym może być konieczność lub pożytek Kościoła lokalnego, stwierdzenie na podstawie właściwego dokumentu faktu udzielonej ekskardynacji, a także oświadczenie duchownego na piśmie, że pragnie się oddać na służbę nowemu Kościołowi lokalnemu zgodnie z wymaganiami prawa⁷⁵.

Kanon 271 stanowi, iż biskup diecezjalny nie powinien odmawiać zezwolenia na przesiedlenie się duchownego, który jest przygotowany do pracy w krajach, w których odczuwa się brak duchownych. Przesiedlenie to musi być określone w czasie i może być wielokrotnie odnawiane. Jediną przyczyną, według tej normy prawnej, która powodowałaby odmowę, jest prawdziwa konieczność własnego Kościoła partykularnego.

Zgodnie z postanowieniami Soboru Watykańskiego II (PO 10) odnośnie do pomocy świadczonej sobie przez Kościoły partykularne złagodzone przepisy dotyczące migracji duchownych. Temu celowi służy nie tylko zmiana przepisów dotyczących inkardynacji wtórnej⁷⁶, lecz również możliwość podejmowania przez duchownych pracy duszpasterskiej w innym Kościele partykularnym bez ekskardynacji z Kościoła macierzystego, do którego zostali inkardynowani przez święcenia⁷⁷. W takim wypadku konieczne jest zawarcie umowy pisemnej między biskupem Kościoła partykularnego *a quo* i biskupem Kościoła partykularnego *ad quem*, w której powinny być określone: uprawnienia i obowiązki duchownego, czas pełnienia posługi, której ma się poświęcić, miejsce i warunki ekonomiczne, system zabezpieczenia socjalnego na wypadek choroby czy inwalidztwa⁷⁸. Treść tej umowy powinna być zaakceptowana przez zainteresowanego duchownego.

Biskup diecezjalny może także udzielić licencji na przesiedlenie duchownego do innego Kościoła partykularnego na określony czas, który można nawet wielokrotnie odnawiać. W takiej sytuacji duchowny pozostaje nadal

⁷⁴ KPK 1983, kan. 268 § 1.

⁷⁵ KPK 1983, kan. 269, nr 1-3; zob. K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 89.

⁷⁶ Por. KPK, kan. 267-270.

⁷⁷ K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 91.

⁷⁸ *Sacra Congregatio Consistorialis, Postquam Apostoli*, AAS 72 (1980), s. 343-364.

inkardynowany do diecezji swego pochodzenia, w której zachowuje wszystkie swoje prawa⁷⁹.

Biskup diecezjalny *a quo* może wezwać duchownego do powrotu do swojej diecezji dla słusznej przyczyny, ale powinien respektować terminy umowy zawartej z biskupem diecezji *ad quam* oraz zasadę słuszności kanonicznej. Podobnie też biskup *ad quam* może dla słusznej przyczyny odmówić duchownemu zgody na dalszy pobyt na terytorium swojej diecezji⁸⁰.

Na mocy kanonu 272 KPK ekskardynacji i inkardynacji może dokonać tylko biskup diecezjalny, nie może tego zrobić administrator diecezjalny. Jedynym wyjątkiem jest sytuacja, gdy stolica biskupia wakuje przynajmniej przez rok i za zgodą kolegium konsultorów. Zachowując te same warunki, administrator diecezji nie może także zezwolić na przesiedlenie się duchownego do innego Kościoła partykularnego⁸¹.

4.2. PRZYNALEŻNOŚĆ DUCHOWNYCH DO INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO, STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO, INSTYTUTÓW ŚWIECKICH

Porzucenie przez nowy Kodeks Prawa Kanonicznego wyrażenia „stany doskonałości” na określenie tych, którzy złożyli profesję rad ewangelicznych, i zastąpienie go terminem „życie konsekrowane”, stało się wynikiem postanowień soborowych, a szczególnie Dekretu o przystosowanej odnowie życia konsekrowanego *Perfectae caritatis*⁸².

W świetle przepisów prawa kanonicznego profesja wieczysta łączy się nie tylko z publicznym charakterem ślubów, ale także z wcieleniem (inkorporacją) do instytutu i do kanonicznego stanu w Kościele, zwanego stanem życia konsekrowanego⁸³.

Inkardynacja w instytucie zakonnym lub kleryckim stowarzyszeniu życia apostolskiego jest powiązana z pewnymi warunkami. Inkardynację bowiem

⁷⁹ K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 92.

⁸⁰ KPK, kan. 271 § 3; zob. K r u k o w s k i, *Lud Boży*, s. 92.

⁸¹ KPK 1983, kan. 272; zob. T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. II, Olsztyn 1986, s. 81.

⁸² Por. F. B o g d a n, *Prawo instytutów życia konsekrowanego. Nowe prawo zakonne*, Poznań: Pallottinum 1977, s. 13.

⁸³ Por. J. A. I g n a t o w i c z, *Profesja rad ewangelicznych jako konsekracja w nauczaniu drugiego Soboru Watykańskiego*, „*Studia Theologica Varsoviensia*” 27 (1989), nr 2, s. 63.

musi poprzedzić w instytutach życia konsekrowanego wcielenie do tego instytutu, a w przypadku stowarzyszeń życia apostołskiego – definitywne włączenie do wspólnoty. Najpierw musi dokonać się inkorporacja, a dopiero po niej inkardynacja, która staje się faktem po przyjęciu święceń diakonatu przez członka tegoż instytutu czy stowarzyszenia. Od tego momentu zostaje on duchownym⁸⁴. Choć oba te akty prawnie na siebie oddziałują, to jednak są one prawnie samodzielne i niezależne. Tym niemniej niedopuszczalna jest sytuacja, w której inkardynacja członka instytutu zakonnego czy stowarzyszenia życia apostołskiego nie byłaby poprzedzona wcieleniem do tegoż instytutu czy stowarzyszenia. W świetle prawa nie może dojść do takiej sytuacji, w której duchowny pozostawałby poza hierarchią⁸⁵.

Instytuty świeckie są tworem formalnie niedawno powstałym w strukturze i życiu Kościoła. Do czasów papieża Piusa XII istniały bowiem dwa stany doskonałości: zakony o ślubach uroczystych, a od czasów Leona XIII – zgromadzenia zakonne o ślubach prostych i stowarzyszenia życia wspólnego o różnych zobowiązaniach życia według rad ewangelicznych⁸⁶. Od wydania dnia 2 lutego 1947 roku Konstytucji *Provida Mater Ecclesia* datuje się powstanie instytutów świeckich jako zrzeszenia księży i świeckich, w których członkowie dla osiągnięcia chrześcijańskiej doskonałości i pełnej działalności apostołskiej wypełniają rady ewangeliczne w świecie⁸⁷.

Świeckość instytutów nie daje się bowiem pogodzić z zachowaniem zewnętrznych „oznak” życia zakonnego czy apostołskiego, takich jak ubiór, klauzura itd. Świeckość domaga się życia w środowisku społecznym, zakłada normalną pracę zawodową, pełną odpowiedzialność za nią oraz całkowitą dyskreję w sprawie przynależności do instytutu⁸⁸.

Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II odróżnia instytuty życia konsekrowanego od instytutów świeckich. Różnicę tę można zauważyć, porównując kanony 607-709 i 710-730 obowiązującego Kodeksu.

Włączenie do instytutu następuje etapami, przewidzianymi przez prawo kościelne i konstytucję instytutów. Odnośnie do duchownych kandydatów do

⁸⁴ KPK 1983, kan. 266 § 2.

⁸⁵ S c h m i t z, *Die Inkardination*, s. 713.

⁸⁶ W. B a r t k o w i a k, *Pierwszy Międzynarodowy Kongres Instytutów Świeckich*, [w:] E. W e r o n, *Biuletyn teologii laikatu*, „Collectanea Theologica” 42 (1972), f. 2, s. 127.

⁸⁷ Tamże, s. 128.

⁸⁸ E. W e r o n, *Z dyskusji teologicznych o instytutach świeckich*, [w:] E. W e r o n, *Biuletyn Teologii laikatu*, „Collectanea Theologica” 42 (1972), f. 2, s. 133.

tychże instytutów prawo postanawia, że inkardynowani do diecezji mają być zależni od biskupa diecezjalnego, z zachowaniem jednak przepisów, które dotyczą życia konsekrowanego we własnym instytucie. Natomiast ci, którzy są inkardynowani do instytutu, jeżeli są przeznaczeni do własnego dzieła instytutu, zależą od biskupa diecezjalnego na wzór zakonników⁸⁹. W tym drugim przypadku członkowie instytutu, na wzór zakonników, podlegają władzy biskupów, którym powinni okazywać posłuszeństwo i szacunek. Natomiast w wykonywaniu zewnętrznego apostołatu podlegają oni własnemu przełożonemu, o czym mówi kanon 678 § 2.

*

Podsumowując należy stwierdzić, iż instytucja inkardynacji i ekskardynacji duchownych odgrywa duże znaczenie w hierarchicznej strukturze Kościoła. Jak zauważamy na podstawie analizy omawianego problemu, powyższa instytucja prawna inaczej była normowana w Kodeksie pio-benedyktyńskim, a inaczej w Kodeksie z 1983 roku. W krótkim czasie, bo na przestrzeni sześćdziesięciu sześciu lat, zmieniono sposoby inkardynacji i ekskardynacji duchownych. Przyczyną takiego stanu rzeczy były postanowienia Soboru Watykańskiego II, a przede wszystkim takich dokumentów, jak: Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus*, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis* i Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*. Zwrócono uwagę w tych postanowieniach na równomierne rozmieszczenie duchownych w świecie. Unormowania prawne zawarte w Kodeksie Prawa Kanonicznego Jana Pawła II jednoznacznie wyklarowały sposoby zmiany przynależności diecezjalnej czy też zakonnej, wraz z konsekwencjami, jakie one za sobą pociągają. Kodyfikacja prawna dotycząca omawianego problemu, w obowiązującym prawodawstwie kościelnym, ma za cel wyeliminowanie duchownych pozbawionych jakiegokolwiek przynależności – czy to diecezjalnej, czy zakonnej.

⁸⁹ KPK 1983, kan. 715 § 1-2.

INCARDINATION AND EXCARDINATION OF CLERICS
IN THE CODES OF CANON LAW OF 1917 AND 1983

S u m a r y

The aim of the article is to present the evolution of the legal institution of incardination and excardination over the last sixty-six years, from the promulgation of Code of Canon Law by Benedict XV to the new version of the Code by John Paul II. The Author discusses the meaning of incardination and excardination in the hierarchical structure of the Church and the question of diocesan and monastic affiliation in the Code of 1917. Emphasis is placed on the modification of this legal institution in connection with the changing circumstances of pastoral care, especially the resolutions of the Second Vatican Council. Also, the provisions of the Code of 1983 are analysed with regard to clerical affiliation with Church administrative structures.

Translated by Tomasz Palkowski

Słowa kluczowe: duchowny, sakrament święceń, inkardynacja, ekskardynacja, inkardynacja wtórna.

Key words: cleric, the sacrament of orders, incardination, excardination, secondary incardination.